

ФОРМУВАННЯ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ: РЕГІОНАЛЬНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ США

Домінуючими тенденціями світогосподарського поступу в кінці XX – першій чверті XXI ст. є масштабні і багатовимірні процеси економічної, інноваційно-технологічної, інформаційної та інвестиційно-фінансової інтеграції, що викристалізують нову архітектуру міжнародного економічного порядку з якісно новими його параметрами, балансом економічних сил й інституційними форматами функціонування національних і регіональних економічних систем. За таких умов значної трансформації зазнає процес ухвалення глобальних управлінських рішень з його переходом від традиційної моделі країнових центрів міжнародної політики до поліцентричної моделі з делегуванням управлінських функцій на рівень багатонаціональних підприємств, неформальних асоціацій й альянсів держав, регіональних інтеграційних угруповань. Як результат – формування надскладних механізмів міждержавної взаємодії, диверсифікованих геополітичних і геоekonomічних конфігурацій, а також значне загострення суперництва провідних глобальних і регіональних центрів нагромадження капіталу за перерозподіл світової економічної влади та сфер впливу.

Ключові слова: глобалізація, світовий порядок, конкурентне лідерство, США, НАФТА.

ALLA SHLAPAK

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

FORMATION OF A NEW INTERNATIONAL ORDER: US REGIONAL INTEGRATION PRIORITIES

Dominant trends in world economic progress in the late twentieth - first quarter of the twenty-first century. there are large-scale and multidimensional processes of economic, innovation-technological, information and investment-financial integration, which crystallize the new architecture of the international economic order with its qualitatively new parameters, balance of economic forces and institutional formats of national and regional economic systems. Under such conditions, the process of global management decisions undergoes significant transformation with its transition from the traditional model of country centers of international politics to a polycentric model with the delegation of management functions to multinational enterprises, informal associations and alliances of states, regional integration groups. As a result, the formation of extremely complex mechanisms of interstate interaction, diversified geopolitical and geoeconomic configurations, as well as a significant intensification of rivalry between leading global and regional centers of capital accumulation for the redistribution of world economic power and spheres of influence. Withdrawal of the United States from the Trans-Pacific Partnership, failure of plans for the Transatlantic Trade and Investment Partnership, revision of NAFTA integration conditions, withdrawal from the Paris Climate Agreement, suspension of World Health Organization funding encourages leading regional players to actively implement in their regions alternative integration scenarios on the basis of intra- and interregional free trade agreements. In addition to gaining geopolitical and direct economic benefits, the current integration strategy of the United States is also focused on maintaining its political and economic weight in the world, preventing the global spread of institutions and value systems professed by competing trade and economic groups. In the case of the implementation of megaregional integration blocs with the participation of the United States, significant institutional changes in the regulation of interstate trade and economic relations at the national, regional and global levels, as well as dominant forms, methods, approaches and tools to increase US competitive position in world markets.

Key words: globalization, world order, competitive leadership, USA, NAFTA.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У форматі нового міжнародного порядку Сполучені Штати Америки, дотримуючись стратегії глобального конкурентного лідерства, поряд з використанням диверсифікованих і розгалужених механізмів реалізації торговельних, інвестиційних, фінансових і науково-технічних інтересів на зовнішніх ринках активно використовують в останні десятиліття й інтеграційні механізми управління процесами геополітичного і геоekonomічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень

Багато робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників присвячено аналізу формування нового міжнародного порядку. Серед яких можемо виділити, зокрема: С. Брахман, Р. Пітс, Х. Хопкінс, К. Буз, Л. Алєн, В. Гамільтон, Д. Лук'яненко, А. Поручник, Я. Столярчук та ін. проте питання визначення регіональних інтеграційних пріоритетів США в цьому процесі залишилися поза їх увагою.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення регіональних інтеграційних пріоритетів США в формуванні нового міжнародного порядку.

Виклад основного матеріалу

Регіональні інтеграційні стратегії, що їх реалізує держава у різних куточках планети, імплемєнтуються нині на основі укладених нею регіональних інтеграційних угод про вільну торгівлю. Принагідно особливо відзначити стрімке розширення в останнє десятиліття інтеграційних пріоритетів США далеко за межі панамериканського регіону і включення у їх орбіту європейського, азійського й

африканського континентів, що повною мірою вписується у такий глобальний тренд як динамічна регіоналізація міждержавних торговельних зв'язків.

Підвищена увага Сполучених Штатів Америки до реалізації регіональних угод про вільну торгівлю обумовлена значним гальмуванням після Дохійського раунду переговорів СОТ міждержавних переговорів на її інституційній платформі щодо подальшої лібералізації глобальної торгівлі способом зниження імпорتنих тарифів та усунення тарифних піків; розширення взаємного доступу до ринків послуг, аграрної і промислової продукції; а також урегулювання питань, пов'язаних з субсидуванням сільського господарства, захистом прав інтелектуальної власності, системою державних закупівель, електронною торгівлею, міждержавним технологічним трансфером, запровадженням спеціального і диференційованого торговельних режимів, процедурами митного оформлення і митної оцінки товарів, застосуванням антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних торговельних заходів.

Що стосується Сполучених Штатів Америки, то підтвердженням зростаючої ролі регіональних угод про вільну торгівлю у реалізації їх національних інтересів є, зокрема, той факт, що у період 2003-2019 рр. неухильно зростала частка товарної торгівлі, здійснювана з країнами-партнерами за угодами про вільну торгівлю. Зокрема, якщо у 2003 р. у загальних обсягах американського експорту їх частка становила 36,4%, то у 2019 р. – 46,6%; відповідні показники за імпортними операціями становили 30,0 і 35,0%. І це при тому, що на країни-партнери США за угодами про вільну торгівлю припадає щорічно лише близько 10% глобального валового внутрішнього продукту [1].

Не слід скидати з рахунків і таких вагомих конкурентних переваг укладених за участі США регіональних торговельних угод для їх національних інтересів як поглиблення міжнародних коопераційних зв'язків американських агентів; нарощування масштабів їх міжнародного інвестування та транснаціонального виробництва, а також посилення взаємодії у фінансовій, науково-технічній, інноваційній та міграційній сферах. І, нарешті, завдяки механізмам, закладеним у регіональних угодах про вільну торгівлю, США здобувають практично необмежені можливості щодо реалізації своїх глобальних інтересів на основі поглиблення економічного співробітництва зі своїми стратегічними партнерами практично в усіх кутках світу. Йдеться насамперед про «вбудовування» економічних агентів останніх у глобальні ланцюги доданої вартості, сформовані на базі підрозділів американських багатонаціональних підприємств. Даний процес, відбиваючи об'єктивні закономірності глобального розвитку, пов'язані з поглибленням науково-технічного прогресу і міжнародного поділу праці, нарощуванням масштабів і диверсифікацією залучених у міжнародним обмін номенклатури товарів, робить неможливим виконання на національному і наднаціональному (рівні міжнародних організацій) рівнях функцій щодо ефективного контролю і регулювання фрагментованого виробництва американських багатонаціональних підприємств. Саме тому стрімко зростає потреба в уніфікації і гармонізації правил регулювання фрагментованого виробництва американських БНП, а отже – формується стійкий запит на міждержавне інституційне зближення.

Відіграючи провідну роль у формулюванні глобальних правил і норм угод про вільну торгівлю, саме Сполучені Штати Америки шляхом укладення у 1994 р. угоди про створення НАФТА ініціювали по суті формування на глобальному рівні угод про вільну торгівлю першого покоління. Йдеться насамперед про включення до торговельних угод крім традиційних умов щодо регулювання власне експортно-імпорتنих операцій положень, що врегульовують також питання міжнародної конкуренції, конвергенції галузевих стандартів якості продукції, а також захисту прав інтелектуальної власності й дотримання екологічних стандартів виробництва.

Уже майже чверть століття вагому роль у реалізації регіональних інтеграційних пріоритетів США відіграє *Північноамериканська угода про вільну торгівлю – НАФТА*. Інтеграційна платформа даного регіонального угруповання з ринковою місткістю близько 20 трлн дол. США [2], чисельністю споживачів у 450 млн осіб [3], часткою валового внутрішнього продукту Американського континенту на рівні 80%, питомою вагою у глобальних обсягах товарів і послуг – 15%, у глобальному обсязі прямого іноземного інвестування – 25%, у глобальних обсягах валового нагромадження капіталу – 20%, забезпечує нині системну лібералізацію міждержавних торговельних й інвестиційних відносин між США, Канадою і Мексикою. Більше того, з травня 2017 р. у рамках інституційної модернізації даного інтеграційного угруповання було суттєво розширено функціональні компетенції даного інтеграційного угруповання за рахунок включення до них питань щодо урегулювання діяльності підприємств малого і середнього бізнесу країн-учасниць, взаємного доступу їх економічних агентів до ринків, реформування системи митного контролю і сприяння торгівлі, реалізації саніт - і фітосанітарних заходів, торгівлі засобами захисту рослин [4].

Членство США у Північноамериканській зоні вільної торгівлі дає широкі можливості американським корпоративним структурам щодо нарощування масштабів і диверсифікації торговельної, виробничої, інвестиційної і фінансової діяльності у рамках північноамериканського ринку з широким залученням підприємницьких структур Канади і Мексики до сформованих на базі підрозділів американських БНП глобальних ланцюгів доданої вартості. Як результат – значне підвищення значення для національної економіки північних прикордонних територій зі зниженням ролі традиційного виробництва столичного регіону Мехіко. «Вбудовуючись» у сформовані у прикордонних регіонах Мексики виробничі

кластери, мексиканські компанії дуже швидко включились в експортно орієнтовані виробничі кластери і розбудували розгалужені вертикальні зв'язки у межах ланцюгів доданої вартості.

Не дивлячись на цілу низку застережень і побоювань сторін при укладанні угоди НАФТА, а також наявність деяких негативних наслідків її функціонування для національних економічних інтересів країн-учасниць, даний договір відіграв вагомий стимулюючу роль у розбудові інтеграційних процесів у північноамериканському регіоні. Йдеться насамперед про повномасштабну апробацію на практиці системи лібералізаційних заходів у сфері міжнародної торгівлі й інвестування між державами з асиметричними рівнями розвитку національних економік, а також емпіричну оцінку рівня готовності американських товаровиробників до вільної конкуренції з продуцентами тих країн, що мають значно нижчі трансакційні витрати та високу продуктивність суспільної праці.

Досвід латиноамериканських країн засвідчує, що головними факторами їх конкурентного позиціонування у регіональній і світовій економічних системах завжди були глибина регіональної торговельно-економічної інтеграції та рівень розвитку внутрішньорегіональних виробничих, технологічних і фінансових зв'язків, органічно об'єднаних у рамках єдиного господарського комплексу. Процеси регіональної економічної інтеграції стартували у Латинській Америці у 1960 р. після заснування Латиноамериканської асоціації вільної торгівлі (ЛААВТ) за участі десяти країн Південної Америки і Канади (*Asociacion Latinoamericana de Libre Comercio*) і Центральноамериканського спільного ринку (ЦАСР) (*Mercado Comun Centroamericano*), до якого увійшли п'ять країн Центральної Америки. Загалом же, у період з 1960 р. і дотепер у Латинській Америці було створено 26 різного роду міждержавних інтеграційних об'єднань, що ставили за мету інтенсифікацію міждержавної торговельної діяльності, конвергенцію національних економічних систем і політичних режимів країн регіону, нарощування внутрішньорегіонального співробітництва, а також прискорення господарського зростання і модернізацію національних виробничих структур [5].

Заснування ЛААВТ і ЦАСР, а згодом – Карибського співтовариства (КАРІКОМ) (*Comunidad del Caribe*) й Андської групи (*Grupo Andino*) значно динамізували розвиток міждержавного економічного і торговельного співробітництва у регіоні Латинської Америки насамперед завдяки зниженню рівня митного оподаткування імпортованих товарів (у середньому з 40 до 10% митної вартості). У період 1960-1980-х років значно збільшився (майже у 20 разів) вартісний обсяг міждержавного товарного експорту латиноамериканських країн, а частка внутрішньорегіональної торгівлі у загальних обсягах експортних поставок країн зросла з 8,8 до 16,6%. Як результат – «відкочування» держав з досягнутого раніше прогресу у регіональній економічній інтеграції та постійно повторювані економічні кризи, що виснажували і без того знекровлену регіональну економіку. Так, вже до 1985 р. їх взаємний експорт скоротився на 38% порівняно з 1981 р., а у 1991 р. питома частка внутрішньорегіонального товарного експорту латиноамериканських країн не перевищувала 15,6% його загального обсягу.

Потужний імпульс розвитку інтеграційних процесів у Латинській Америці було отримано у період 2003-2013 рр. завдяки постійно зростаючій динаміці світових цін на сировинні і продовольчі товари. Це дало змогу країнам регіону у відносно короткі терміни суттєво збільшити свої валові внутрішні продукти, наростити міждержавний торговельний оборот й обсяги прямого іноземного інвестування економік, пом'якшити боргове навантаження на економічні системи та значно зменшити безробіття й інфляцію. Закономірною реакцією на ці процеси стало заснування двох великих регіональних інтеграційних угруповань – Співтовариства південноамериканських націй (*Unión de las Naciones del Sur – Unasur*) у складі 12 країн Південної Америки та Боліваріанського союзу для народів нашої Америки (*Alianza Bolivariana para los pueblos de Nuestra América – ALBA*) з домінуючими позиціями Венесуели, Болівії, Куби, Нікарагуа, Еквадору, Антигуа і Барбуда, Домініки, Сент-Вінсенту і Гренадіни, Гренади, Сент-Кіттсу і Невісу. І, нарешті, у 2011 р. було засновано Співтовариство латиноамериканських і карибських держав (*Comunidad de Estados Latinoamericanos y del Caribe – CELAC*) за участі 33 країн латиноамериканського регіону (за виключення США і Канади, що увійшли до складу Організації американських держав), а у 2012 р. – Тихоокеанський альянс (*Alianza del Pacífico – AP*) у складі Колумбії, Мексики, Перу і Чилі.

В якості прикладу можна навести укладені у 2006 р. двосторонні угоди про вільну торгівлю Перу і Колумбії зі Сполученими Штатами Америки, які стали причиною відмови цим країнам від формату митного союзу у рамках Андського співтовариства. Подібні проблеми мали місце також і у випадку поєднання двосторонніх угод зі створенням митного союзу у рамках інтеграційного угруповання МЕРКОСУР.

Якісно нову якість реалізації Сполученими Штатами регіональних інтеграційних стратегій демонструють нині трансконтинентальні зони вільної торгівлі, створені за їх участі. Тут слід відзначити насамперед Транстихоокеанське партнерство (ТТП) і Трансатлантичне торговельне й інвестиційне партнерство (ТІП). Що стосується *Транстихоокеанського партнерства*, то воно було засновано у 2015 р. за участі США та 11 держав Тихоокеанського регіону (Австралії, Брунею, Чилі, Малайзії, Нової Зеландії, Перу, Сінгапуру, В'єтнаму, Японії, Канади та Мексики). При цьому офіційний Вашингтон завжди відкрито декларував свою лідируючу роль у даному інтеграційному проекті і його головну ціль – стримування Китаю та його претензій на перерозподіл світової економічної влади і посилення свого конкурентного впливу на процеси ухвалення глобальних управлінських рішень.

Головні цілі функціонування ТТП охоплюють безпрецедентну кількість питань торговельного

характеру, регулюючи не тільки зниження митних бар'єрів у міждержавній торгівлі, спрощення процедур у торговельній й інвестиційній діяльності у регіоні, але й усунення нетарифного регулювання торговельних потоків, взаємний доступ країн-партнерів до внутрішніх ринків послуг і державних закупівель. Крім того, угода про створення ТТП містить цілу низку підвищених зобов'язань з транспарентності застосовуваних правил торгівлі, а також стратегічно важливих для США положень щодо захисту прав інтелектуальної власності; зниження технічних, санітарних і фітосанітарних бар'єрів; збереження підтримки аграрного сектора; а також урегулювання питань, пов'язаних з трудовим законодавством, ринками праці, міграцією та захистом довкілля. Саме ці позиції виявились найскладнішими у формуванні даного трансконтинентального інтеграційного блоку, оскільки міждержавні торговельні відносини країн-учасниць Транстихоокеанського партнерства суттєво відрізняються як за масштабами і структурою товарообігу, так і внутрішніми регуляторними нормами.

Сполучені Штати Америки завжди виявляли неабиякий інтеграційний інтерес до азійського мегарегіону в силу як внутрішніх причин, пов'язаних з колосальним обсягом нагромадженого інвестиційного капіталу та об'єктивними потребами американського бізнесу до розширення експортної, інвестиційної, інноваційної й фінансової експансії у даний регіон, так і глобалізаційних чинників щодо стримування агресивної регіональної і глобальної експансії Китаю і Японії. Так, у період президентства Б. Обама Транстихоокеанське партнерство кваліфікувалось як «всеосяжна угода, що відповідає високим стандартам», переговори за якою мали багатоаспектний характер і повинні були вестись як за окремими групами товарів, так і стосовно їх походження, технічних бар'єрів у торгівлі, санітарних і фітосанітарних норм та ін.

Таким чином інтеграційна платформа ТТП завжди розглядалась США як важливий механізм формування в Азії великомасштабного спільного економічного простору з єдиними стандартами і принципами наднаціонального регулювання торговельної, виробничо-інвестиційної і фінансової діяльності економічних агентів; запуску процесів формування нових правил міжнародної торгівлі і виробництва в рамках глобальних вартісних ланцюгів; сприяння реформуванню сільськогосподарської політики держав-членів шляхом усунення сільськогосподарських експортних субсидій; а також імплементації сформованих в рамках інших регіональних інтеграційних угруповань правил роботи бізнес-структур у швидкозростаючому Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Негативні наслідки американська економіка відчує також у формі уповільнення зростання і падіння ефективності, а з урахуванням переведення традиційних виробництв на сучасну техніко-технологічну базу та нарощування масштабів застосування у виробничих процесах робототехніки зростання робочих місць у США від переведення сюди зарубіжних виробництв не буде надто вагомим. Більше того, вихід Сполучених Штатів Америки зі складу Транстихоокеанського партнерства перекреслює також результати проведеної колосальної роботи з «протискування» в міждержавних угодах найбільш вигідних для американських компаній умов транснаціональної діяльності.

Щодо *Трансатлантичного торговельного й інвестиційного партнерства*, то ще у 1990 р. в якості спільних політичних й економічних цілей міждержавного партнерства в рамках даного інтеграційного угруповання було визначено: підтримання демократії, забезпечення верховенства права і зміцнення міжнародної безпеки на основі поглиблення міждержавної кооперації, у тому числі через стійке макроекономічне зростання на базі низької інфляції, високий рівень зайнятості, імплементацію ринкових принципів розвитку світової економіки, боротьбу з протекціонізмом, зміцнення багатосторонньої системи міжнародної торгівлі і підвищення її відкритості. За своїми первинними цілями угруповання ТТП було зорієнтовано стати найбільш комплексним і масштабним регіональним інтеграційним угрупованням з 40%-ю часткою держав-учасниць у світовій торгівлі і 50% глобального валового внутрішнього продукту. У 2016 р. країни ТТП поглинали 18,1% американського товарного експорту (без Великобританії – 14,3%) і на них припадало 19,1% товарного імпорту у США (без Великобританії – 16,5%). Упродовж останніх шістдесят років країни Трансатлантичного торговельного й інвестиційного партнерства лідирували за залученням прямого іноземного інвестування; причому з 5,3 трлн дол. США накопичених ПІІ США за кордоном майже 3 трлн припадає на ЄС – 28, з 3,7 трлн накопичених у Сполучених Штатах прямих інвестицій на ЄС – 28 припадає 2,2 трлн; а на американських підприємствах у Європі і європейських компаніях у США зайнято нині 8,6 млн осіб.

Крім того, у той час як у Сполучених Штатах Америки зменшення ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів вмотивоване інтересами свободи підприємництва і бізнес-діяльності, то у Європейському Союзі національні уряди держав-учасниць блоку не готові відмовитись від реалізації цілої низки жорстких обмежень і правил у торговельній й інвестиційно-виробничій діяльності, стандартів і екологічних норм. Як результат – вже з початку 2016 р. з боку європейських політиків неодноразово лунає стурбованість щодо суперечностей угоди ТТП національним економічним інтересам своїх країн, неможливості малих європейських країн з браком інституційних ресурсів протистояти потужному впливу великих американських корпорацій. Критики ТТП особливо наголошують на негативних наслідках усунення національних стандартів у соціально-трудовій сфері, екологічних нормативів, руйнування європейської соціальної моделі, нівелювання механізмів захисту стратегічно важливих галузей і секторів економік європейських країн від недобросовісної конкуренції й застосування демпінгових схем. До речі,

перспективи розвитку ТТІП значно ускладнили результати британського референдуму з питань подальшого членства Великобританії у Європейському Союзі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підбиваючи підсумок, наголосимо, що в останні десятиліття за умов послаблення інституційної спроможності Світової організації торгівлі щодо забезпечення максимальної конвергенції економічних інтересів ринкових агентів у сформованих транснаціональних виробничих мережах суттєво посилюється вплив на світогосподарську динаміку мегарегіональних інтеграційних блоків і процесів глобальної інтеграції. Їх головним провайдером є нині Сполучені Штати Америки, національні економічні інтереси яких у форматі поліцентричної моделі міжнародного економічного порядку зорієнтовані на розбудову дво- і багатосторонніх форматів стратегічного економічного співробітництва з країнами-партнерами з метою недопущення витіснення з регіональних ринків національних товаровиробників та втрати колосальних доходів від звуження американського сегменту глобального ринку, забезпечення максимальної державної підтримки своїх корпоративних структур на глобальних ринках та реалізації геополітичних амбіцій щодо зміцнення своїх конкурентних позицій в історично сформованих зонах американського впливу.

Література

1. World Development Indicators. – World Bank. – [Electronic Resource]: www.worldbank.org
2. What Is the North American Free Trade Agreement? – [Electronic Resource]: <https://www.thebalance.com/nafta-definition-north-american-free-trade-agreement-3306147>
3. Facts About NAFTA: Statistics and Accomplishments. Fast Facts About the World's Largest Trade Agreement. – [Electronic Resource]. : <https://www.thebalance.com/facts-about-nafta-statistics-and-accomplishments-3306280>
4. NAFTA Modernization Key Dates Prior to Commencement of Negotiations. – [Electronic Resource]: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/FTA/nafta/NAFTA.pdf>
5. Los desafíos del desarrollo en America Latina. Dinamicas socioeconomicas y politicas publicas. – Institut des Amériques. – Segunda edición, actualizada y enriquecida Paris, 2014.

References

1. World Development Indicators. – World Bank. – [Electronic Resource]: www.worldbank.org
2. What Is the North American Free Trade Agreement? – [Electronic Resource]: <https://www.thebalance.com/nafta-definition-north-american-free-trade-agreement-3306147>
3. Facts About NAFTA: Statistics and Accomplishments. Fast Facts About the World's Largest Trade Agreement. – [Electronic Resource]. : <https://www.thebalance.com/facts-about-nafta-statistics-and-accomplishments-3306280>
4. NAFTA Modernization Key Dates Prior to Commencement of Negotiations. – [Electronic Resource]: <https://ustr.gov/sites/default/files/files/agreements/FTA/nafta/NAFTA.pdf>
5. Los desafíos del desarrollo en America Latina. Dinamicas socioeconomicas y politicas publicas. – Institut des Amériques. – Segunda edición, actualizada y enriquecida Paris, 2014.

Надійшла / Paper received : 11.07.2020
Надрукована / Paper Printed : 28.09.2020